

Navigating Mis- and
Disinformation at an Older Age

TEKOÄLYN PERUSTEET

OHJAAJAN SUUNNITTELU- PAKETTI TYÖPAJOIHIN

Nordplus

JYVÄSKYLÄN
KESÄYLIOPISTO

Vanhustyön keskusliitto
CENTRALFÖRBUNDET FÖR DE GAMLAS VÄL RY

MEDARDO ČOBOTO
TRČIOJO AMŽIAUS UNIVERSITETAS

EESTI VABARIIK

Tekoäly tutuksi – ohjaajan suunnittelupaketti työpajoihin

Kuuden työpajan sisältösuunnitelma	3
1. tapaaminen: Johdatus tekoälyyn.....	3
2. tapaaminen: Tekoälyjärjestelmät ja niiden rajoitukset	3
3. tapaaminen: Tekoälyllä muokattu sisältö ja syväväärennökset.....	4
4. tapaaminen: Tekoälyä hyödyntävien huijausten tunnistaminen	4
5. tapaaminen: Kehotteiden perusteet	4
6. tapaaminen: Oma turvallisuussuunnitelma	5
Tarvittavat materiaalit.....	6
Työpajaan suositeltuja tekoälysovelluksia.....	6
Ryhmätehtävä: ”Tunnista, missä tekoäly meni vikaan”	9
Tehtävä: Onko tämä aito vai väärennös?.....	10
Käytännön harjoitus: Kehotteiden laatiminen ja kokeileminen.....	12
Tehtävä: Oma turvallisuussuunnitelmani.....	13

Kuuden työpajan sisältösuunnitelma

Kohderyhmä: yli 60-vuotiaat

Kokonaiskesto: 6 tapaamista, à 45 minuuttia (yhteensä 4 tuntia 30 minuuttia)

Vinkki: Voit myös yhdistellä tai poimia haluamiasi sisältöjä eri tapaamisista lyhyempää kokonaisuutta varten.

1. tapaaminen: Johdatus tekoälyyn

Tavoite: Tutustua helposti ymmärrettävällä tavalla siihen, miten tekoäly toimii ja missä kohtaamme sitä arjessamme.

Sisältö:

- Tervetuloa ja osallistujien odotukset.
- Mitä tekoäly on? Selkeä ja yksinkertainen selitys.
- Erilaisia tekoälytyökaluja: kuvien luominen, kääntäminen ja chatbotit.
- Esimerkkejä arjesta: kasvojentunnistus, navigointisovellukset, älyavustajat ja roskapostin suodatus.
- Käytännön esimerkkejä yksinkertaisista tekoälytyökaluista: tekstin ja kuvien luominen.

Keskustelua: Miten tekoäly voisi olla hyödyksi omassa elämässäni?

2. tapaaminen: Tekoälyjärjestelmät ja niiden rajoitukset

Tavoite: Ymmärtää, mitä tekoäly osaa ja mitä se ei osaa. Näin voidaan välttää epärealistisia odotuksia ja käyttää tekoälyä turvallisemmin.

Sisältö:

- Miten tekoäly ”oppii”? Perusasiat ilman teknisiä termejä
- Miksi tekoäly tekee joskus virheitä?
- Hallusinaatiot: tekoäly voi tuottaa virheellistä tietoa
- Miksi tekoäly ei ”ajattele” kuten ihminen?
- Esimerkkejä oikeasta ja virheellisestä tekoälyn tuottamasta sisällöstä.

Ryhmätehtävä: Tunnista, missä tekoäly meni vikaan.

3. tapaaminen: Tekoälyllä muokattu sisältö ja syvävääreennökset

Tavoite: Tutustua syvävääreennöksiin sekä tekoälyllä muokattuun ääneen ja videoon ja ymmärtää, miksi niistä on yhä vaikeampi tunnistaa, mikä on aitoa.

Sisältö:

- Mikä on syvävääreennös eli deepfake? Video, kuva ja ääni.
- Miksi syvävääreennökset näyttävät aidoilta?
- Esimerkkien katsominen ja niistä keskusteleminen.
- Miten tekoälyllä voidaan jäljitellä ihmisen ääntä?
- Tosielämän esimerkkejä: julkisuuden henkilöitä hyödyntävät huijaukset ja ”lapsenlapsi pyytää apua” -huijaukset.

Keskustelua: Mikä teki esimerkeistä uskottavia?

4. tapaaminen: Tekoälyä hyödyntävien huijausten tunnistaminen

Tavoite: Harjoitella käytännön taitoja väärennetyn sisällön ja huijausyritysten tunnistamiseen.

Sisältö:

- Varoitusmerkkejä kuvissa ja videoissa: epätavallinen silmien räpyttely, huulten liikkeen ja puheen yhteensopimattomuus, oudot varjot ja epäluonnollinen tausta.
- Varoitusmerkkejä tekoälyllä tuotetussa äänessä: metallinen ääni ja oudot tauot.
- Huijauksille tyypillisiä keinoja: kiireen tuntu, tunteisiin vetoaminen ja salailu.
- Tehtävä: ”Onko tämä aito vai väärennös?”
- Turvallisen päätöksenteon muistilista.

Ryhmäkeskustelu: Oletko kohdannut epäilyttäviä puheluita tai viestejä?

5. tapaaminen: Kehotteiden perusteet

Tavoite: Tutustua kehotteiden eli promptien käyttöön käytännön taitona, jonka avulla tekoälytyökaluja voi käyttää varmemmin ja turvallisemmin.

Sisältö:

- Mikä on kehote eli prompti?
- Tekoälylle annettavat ohjeet ja kysymykset.
- Selkeä kehote tuottaa yleensä paremman vastauksen.

Kehotteen laatimisen perusteet:

- Esitä yksinkertaisia ja suoria kysymyksiä.
- Anna tarvittavat taustatiedot: kuka, mitä, milloin ja miksi.
- Jaa suuret tehtävät pienempiin osiin.
- Pyydä tekoälyä yksinkertaistamaan, tiivistämään tai selventämään vastausta.

Turvallinen tekoälyn käyttö:

- Älä koskaan jaa henkilökohtaisia tai arkaluonteisia tietoja.
- Älä pyydä tekoälyä tekemään puolestasi lääketieteellisiä, oikeudellisia tai taloudellisia päätöksiä.
- Tarkista aina tärkeät tiedot muista lähteistä.

Käytännön harjoitus:

Osallistujat kirjoittavat ja kokeilevat esimerkiksi seuraavia kehoitteita:

- ”Selitä verkkoturvallisuus yksinkertaisesti.”
- ”Anna kolme vinkkiä huijausten tunnistamiseen.”
- ”Muotoile tämä viesti selkeämmin.”

Pohdinta: Mikä teki kehoitteesta toimivan tai huonosti toimivan?

6. tapaaminen: Oma turvallisuussuunnitelma

Tavoite: Oppia selkeitä turvallisia toimintatapoja ja laatia oma suunnitelma, joka auttaa suojautumaan digitaalisilta uhkilta myös jatkossa.

Sisältö:

- Tärkeimmät säännöt tekoälyä hyödyntäviltä huijauksilta suojautumiseen.
- Epäilyttävien viestien tarkistaminen.
- Milloin kannattaa pyytää apua läheiseltä tai muulta luotettavalta henkilöltä?
- Tunteisiin vaikuttamisen tunnistaminen.
- Tehtävä: ”Oma turvallisuussuunnitelmani”
- Usein kysytyt kysymykset: tekoälyyn liittyvät yleiset pelot ja väärinkäsitykset.

Loppukeskustelu: Mitä opin ja mitä aion ottaa käyttöön?

Tarvittavat materiaalit

- PowerPoint-esitys
- Esimerkkivideoita syvävääreännöksistä

Tehtäväpaperit, käytännön harjoitukset ja ryhmätehtävät (PDF ja Word):

- Tunnista, missä tekoäly meni vikaan
- Harjoitus: ”Aito vai vääreännös?”
- Kehotteiden harjoittelu
- Oma turvallisuussuunnitelma

Kehoteharjoituksissa tarvittavat laitteet

- puhelimet, tabletit tai kannettavat tietokoneet.

Työpajaan suositeltuja tekoälysovelluksia

Alla on luettelo yksinkertaisista, turvallisista ja aloittelijoille sopivista tekoälytyökaluista. Niiden avulla voidaan esitellä tekoälyä, harjoitella kehotteiden käyttöä ja havainnollistaa tekoälyä hyödyntäviä huijauksia.

Tekstiä ja keskustelua tuottavat tekoälyt

1. ChatGPT (OpenAI)

- Helppokäyttöinen ja sopii hyvin aloittelijoille.
- Soveltuu selkeiden kehotteiden harjoitteluun.
- Maksutonta versiota voi kokeilla ilman kirjautumista. Kirjautumalla Google-tilillä tai luomalla käyttäjätunnuksen keskustelut tallentuvat.

Osallistujat voivat kokeilla esimerkiksi:

”Selitä yksinkertaisesti, mikä on syvävääreännös.”

2. Google Gemini

- Toimii Google-tilillä, joka monilla ikääntyneillä on jo Gmailin vuoksi.
- Tuottaa selityksiä, tiivistelmiä, esimerkkejä ja viestejä.

3. Microsoft Copilot

- Sisältyy moniin Windows-tietokoneisiin.
- Antaa yksinkertaisia selityksiä ja ehdotuksia.

Kuvia tuottavat tekoälyt

4. Copilot Image Creator (DALL·E)

- Luo kuvia tekstimuotoisten kehoitteiden perusteella.
- Turvallinen tapa havainnollistaa, miten tekoäly luo kuvia.
- Miksi työkalu sopii harjoitukseen: Omia henkilökohtaisia kuvia ei tarvitse ladata palveluun.

5. Canva tekoälykuvageneraattori

- Erittäin visuaalinen ja helppokäyttöinen.
- Auttaa osallistujia näkemään, miten kuvia voidaan luoda nopeasti.
- Miksi työkalu sopii harjoitukseen: Selkeä käyttöliittymä sopii ikääntyneille käyttäjille.

Ääntä tuottavat ja muokkaavat tekoälyt

6. ElevenLabs (vain esittelyyn)

- Korkealaatuinen äänen kloonauk. Käytä vain valmiita esimerkkejä.
- Havainnollistaa, kuinka vakuuttavilta synteettiset äänet voivat kuulostaa.
- Tärkeää: Älä käytä osallistujien ääniä. Käytä vain turvallisia esimerkkiäänä.

7. VoiceChanger.io

- Yksinkertainen tapa havainnollistaa äänen muokkaamista.
- Ei ole varsinainen syvävääreännöstyökalu, mutta auttaa ymmärtämään äänen manipulointia.

Syvävääreännösten esittelyyn

8. Deepfake-esittelymateriaalit

- ”Deepfake Detective” -opetusvideot YouTubessa.
- Turvallisia ja ei-poliittisia esimerkkejä syvävääreännöksistä.
- BBC:n ja DW:n syvävääreännöksiä käsittelevät opetusvideot.
- Luotettavia lähteitä, joissa aihe selitetään selkeästi.

Väärennetyn sisällön tunnistamisen työkalut

9. Googlen käänteinen kuvahaku

- Auttaa tarkistamaan, onko kuva alkuperäinen tai käytetty aiemmin toisessa yhteydessä.

InVID Fake News Toolkit (aloittelijan tila)

- Mahdollistaa kuvien ja videoiden perustason tarkistamisen.
- Soveltuu faktantarkistamisen havainnollistamiseen, vaikka työkalua käyttäisi vain kouluttaja.

Ryhmätehtävä: ”Tunnista, missä tekoäly meni vikaan”

Tavoite: Oppia tunnistamaan tekoälyn tekemiä virheitä ja ymmärtämään, miksi tekoäly voi joskus antaa virheellisiä vastauksia.

Kesto: 10–15 minuuttia

Tarvikkeet:

- Tulostettuja tai näytöllä esitettäviä tekoälyn tuottamia vastauksia tai tekstejä.
- Paperia ja kyniä ryhmän muistiinpanoja varten.

Tehtävän ohjeet

- Jaa osallistujat 2–4 hengen pienryhmiin.
- Jokainen ryhmä saa tekoälyn tuottaman tekstin, jossa on vähintään 2–3 virhettä, kuten vääriä faktoja, epätarkkuuksia, vääriä sanavalintoja tai liioittelua.
- Ryhmän tehtävänä on:
 - tunnistaa kaikki kohdat, joissa tekoälyn vastaus voi olla väärä tai harhaanjohtava
 - kirjoittaa ylös, mikä kohdassa on virheellistä
 - ehdottaa, miten vastaus pitäisi kirjoittaa.
- Ryhmät esittelevät havaintonsa muille.

Keskustelukysymyksiä:

- Mistä huomasitte, että tekoälyn vastaus oli väärä?
- Kuulostiko vastaus vakuuttavalta, vaikka siinä oli virheitä?
- Mitkä tiedot pitäisi aina tarkistaa muista lähteistä?

Mitä harjoituksesta opitaan? Osallistujat oppivat arvioimaan tekoälyn vastauksia kriittisesti ja tunnistamaan niissä olevia virheitä.

Tehtävä: Onko tämä aito vai väärennös?

Lue jokainen esimerkki huolellisesti. Pohdi, onko kyseessä aito vai väärennetty sisältö, ja perustele vastauksesi. Hyödynnä työpajassa oppimiasi varoitusmerkkejä.

Esimerkki 1: Videoviesti lapsenlapselta

Saat puhelimeesi lyhyen videoviestin. Videolla lapsenlapsesi pyytää apua ja kertoo tarvitsevansa heti rahaa jonkin ongelman ratkaisemiseksi. Ääni kuulostaa hieman oudolta ja videon tausta on epätarkka.

Onko viesti aito vai väärennös?

☐ Aito

☐ Väärennös

Miksi?

Esimerkki 2: Julkisuuuden henkilön sijoitustarjous

Näet sosiaalisessa mediassa videon, jossa kuuluisa näyttelijä kertoo, miten uuden sijoitussivuston avulla voi ansaita nopeasti rahaa. Tarjous vaikuttaa liian hyvältä ollakseen totta.

Onko viesti aito vai väärennös?

☐ Aito

☐ Väärennös

Miksi?

Esimerkki 3: Kiireellinen sähköposti pankilta

Saat ”pankiltasi” sähköpostin, jossa pyydetään vahvistamaan tilitietosi kymmenen minuutin kuluessa. Muuten tilisi lukitaan. Viestissä on linkki.

Onko viesti aito vai väärennös?

☐ Aito

☐ Väärennös

Miksi?

Esimerkki 4: Ystävän ääniviesti

Saat läheiseltä ystävältäsi ääniviestin, jossa hän pyytää soittamaan takaisin uuteen numeroon. Ääni kuulostaa tutulta mutta hieman konemaiselta, ja puheessa on outoja taukoja.

Onko viesti aito vai väärennös?

☐ Aito

☐ Väärennös

Miksi?

Esimerkki 5: Lääkäri suosittelee ”ihmelääkettä”

Verkossa jaetulla videolla tunnettu lääkäri suosittelee erityistä vitamiinia, jonka väitetään ”parantavan lähes kaiken”. Tuotetta voi ostaa videon yhteydessä olevan henkilökohtaisen linkin kautta.

Onko viesti aito vai väärennös?

☐ Aito

☐ Väärennös

Miksi?

Käytännön harjoitus: Kehotteiden laatiminen ja kokeileminen

Tavoite: Harjoitella selkeiden kehotteiden kirjoittamista ja ymmärtää, miten tekoäly vastaa erilaisiin kysymyksiin.

Ohje osallistujille: Työskentele yksin tai parin kanssa. Mieti ensin, mitä haluat tekoälyn selittävän tai missä haluat sen auttavan.

Kirjoita kolme yksinkertaista kehotetta. Voit käyttää alla olevia esimerkkejä apuna:

- ”Selitä verkkoturvallisuus yksinkertaisesti.”
- ”Kirjoita kolme vinkkiä huijausten tunnistamiseen.”
- ”Muotoile tämä viesti selkeämmin.”

Kirjoita jokainen kehoite tekoälytyökaluun, kuten ChatGPT:hen, Geminiin tai Copilotiin.

Lue tekoälyn vastaus huolellisesti:

- Oliko selitys selkeä?
- Oliko vastaus liian pitkä tai liian lyhyt?
- Vastasiko tekoäly esittämäsi kysymykseen?

Paranna kehotettasi tarvittaessa. Lisää yksityiskohtia, taustatietoja tai ohjeita, jotta saat hyödyllisemmän vastauksen.

Esimerkiksi: ”Selitä verkkoturvallisuus yksinkertaisesti ikääntyneelle ihmiselle.”

Jaa parannetut kehotteesi ja saamasi vastaukset ryhmän kanssa. Keskustelkaa siitä, mikä toimi hyvin ja mitä voisi vielä parantaa.

Tehtävä: Oma turvallisuussuunnitelmani

Tämän tehtävän avulla laadit oman suunnitelmasi turvalliseen toimintaan verkossa. Lue jokainen kysymys rauhassa ja kirjoita lyhyet ja selkeät vastaukset.

Omat turvallisuussääntöni

Kirjoita kolme sääntöä, joita aiot aina noudattaa suojataksesi itseäsi verkossa.

1. _____
2. _____
3. _____

Tietoja, joita en koskaan jaa verkossa

Kirjoita kolme asiaa, joita et lähetä viestillä, sähköpostilla tai sosiaalisessa mediassa.

1. _____
2. _____
3. _____

Ihmiset, joihin luotan ja joilta voin pyytää apua

Kirjoita kolme henkilöä, joiden kanssa voit keskustella, jos saat epäilyttävän viestin tai olet epävarma siitä, miten pitäisi toimia.

1. _____
2. _____
3. _____

Näin tarkistan epäilyttävän yhteydenoton

Kuvaile, miten tarkistat, onko viesti, puhelu tai video aito.

Varoitusmerkit, joihin kiinnitän huomiota

Kirjoita merkkejä, joista voit päätellä, että kyseessä saattaa olla huijaus.

Näin toimin epäillessäni huijausta

Jos epäilen joutuneeni tekemisiin huijauksen kanssa:

1. Pysähdyn ja mietin hetken.
2. En vastaa heti.
3. Kysyn neuvoa henkilöltä, johon luotan.
4. Tarkistan viestin tai yhteydenoton aitouden.
5. Ilmoitan huijauksesta tarvittaessa.

Oma muistutukseni:
